

YEGAH MUSICOLOGY JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ymd>

e-ISSN: 2792-0178

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 06.08.2025
Kabul Tarihi / Date Accepted : 05.09.2025
Yayın Tarihi / Date Published : 30.09.2025
DOI : <https://doi.org/10.51576/ymd.1759625>
e-ISSN : 2792-0178

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

TÜRK HALK MÜZİĞİNDE AZ BİLİNER BİTKİSEL İMGELERİN SÖZLÜ KÜLTÜRDEKİ TEMSİLİ VE KÜLTÜREL BELLEKLE İLİŞKİSİ

DOĞAN, Can¹

ÖZ

Bu makalede, Türk halk müziği repertuarında yer alan bitkisel sembollerin sözlü kültürdeki temsili, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmış ve kültürel bellek ile arasındaki bağ kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. *Gonnara*, *kelem*, *karamık*, *ısırgan* ve *aluç* gibi az bilinen bitkiler, Türk halk müziği repertuarından seçilen türküler aracılığıyla, sözlü kültürdeki temsili yönüyle tahlil edilmiştir. Araştırmanın temel amacı, söz konusu az sıklıkta değinilen bitkilerin kültürel kimlik yönünden ana temalarla olan sembolik bağlarını ortaya koymaktır. Nitel içerik analiz yöntemiyle incelenen bu çalışmada bitkisel sembollerin türkü sözlerinde barındırdığı duygusal ve toplumsal roller ortaya konmuştur. Araştırmanın bulguları, az bilinen bu bitkilerin estetik ifadelerinin yanı sıra kuşaklar arası kültürel kimliğin ve hafızanın da önemli taşıyıcıları olduğunu göstermiştir. Ayrıca, söz konusu bitkilerin müzik aracılığıyla da sözlü kültüre anlamlı katkılar sunduğu, toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımını kolaylaştırdığı görülmektedir. Halk türkülerinde

¹ Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, Müzikoloji ABD, can.dogan@ibu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9165-4381>, [0000-0001-9165-4381](https://orcid.org/0000-0001-9165-4381)

yer alan bu bitkilerin hem yöresel adlarının hem de yöredeki kültürel bağlamının ifade edilmesi önem arz etmektedir. Sonuç itibariyle bu çalışma, Türk halk müziğinde kültürel devamlılığın anlaşılması açısından dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: Bitkisel imgeler, Türk halk müziği, kültürel bellek, sözlü kültür, yöresel bitkiler.

THE REPRESENTATION OF LESSER-KNOWN BOTANICAL IMAGES IN TURKISH FOLK MUSIC IN ORAL CULTURE AND THEIR RELATIONSHIP WITH CULTURAL MEMORY

ABSTRACT

This article examines the representation of botanical symbols in the Turkish folk music repertoire within oral culture through an interdisciplinary approach, thoroughly exploring their connection to cultural memory. Little-known plants such as *gonnara*, *kelem*, *karamık*, *ısırgan*, and *aluç* are analyzed in terms of their representation in oral culture through folk songs selected from the Turkish folk music repertoire. The main objective of the study is to reveal the symbolic connections between these rarely mentioned plants and the main themes in terms of cultural identity. In this study, which was examined using qualitative content analysis, the emotional and social roles of botanical symbols in song lyrics were revealed. The findings of the study show that these lesser-known plants are important carriers of aesthetic expression as well as intergenerational cultural identity and memory. Furthermore, it has been observed that these plants make meaningful contributions to oral culture through music and facilitate the transmission of social values from generation to generation. It is important to express both the local names of these plants found in folk songs and their cultural context in the region. Ultimately, this study is noteworthy in terms of understanding cultural continuity in Turkish folk music.

Keywords: Botanical imagery, Turkish folk music, cultural memory, oral culture, local plants.

GİRİŞ

Türk halk müziği, Anadolu halkının geleneksel sanat anlayışını yansıtmanın ötesinde toplumun kültürel kodlarını taşıyan ve aktaran bir rol üstlenir. Bu denli derin anlamlar ve izler barındıran Türk halk müziği; konu, ezgi ve melodik yapılarına göre farklı tür ve formlarda şekillenmiş yöresel nağmelerdir. İçerdiği derin anlam ve kapsama ilişkin Emnalar bu müzik türü ile ilgili şöyle bir

değerlendirmede bulunmuştur: “*Türk halk musikisi, Türk duygu ve düşüncesinin, Türk esprisinin ve sosyal hayatının tarih içindeki olaylar doğrultusunda, coğrafi konum ve göçlerinde etkileriyle vücut bulan ve şekillenen ürünlerdir*” (Emnalar, 1998: 27). Bu aktarımın en güçlü ifade araçlarından biri olan halk türküleri ise, bir yörenin kültürel unsurlarını içinde barındıran önemli öğeleridir. Doğrudan ya da dolaylı biçimde toplumun değerlerine hitap eden ve geniş coğrafyalara yayılan türküler, toplumun sözlü kültür unsurları vasıtasıyla doğa ve toplum arasındaki ilişkiyi de en doğru şekilde ifade eder. “*Belli bir yörede yakılan halk türküleri, içinde üretildiği toplumun sosyal yaşantısının dinamiklerini, gelenek-göreneklerini, dini yaşantısını, coğrafi yapısını, soyut ve somut kültürel değerlerini, yemeklerini, yörede yetişen bitkileri, hayvanları velhasıl gündelik hayatın olasılıklarından türeyebilecek sınırsız bir konu evreninden beslenir*” (Hacısüleymanoğlu, 2024: 2160).

Halk türkülerinin sözleri; içerisinde doğup geliştiği toplumun, coğrafyanın ruhuna ve tabiatına bağlı olarak şekillenmiştir. Bu doğal çevre sözlü ve sözsüz türde halk türkülerine aktarılmış böylece halk müzik kültürünün eşsiz değerleri, doğaya ait izleri yalın bir şekilde türkülerde yansıtılmıştır. Türküler, içerisinde yaşanan ortamın koşullarına bağlı olarak şekillenmiş, karakteristik yapısıyla bütünleşen bir özellik taşımış ve sosyo-kültürel değerlerin de temsili haline gelmiştir. Yöresel yaşam tarzları, yeme-içme kültürü ve doğaya ait diğer unsurlar türkülerde görülmüş, bu durum geleneksel halk müziğinin toplumsal ve kültürel bağlamını anlamlandırmada da önemli bir rol oynamıştır. “*TRT Türk halk müziği repertuvarının önemli bir kısmını oluşturan türküler, kültürel bellek ve sözlü kültür aracılığıyla yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarıla gelmiştir*” (Uludağ & İlgar, 2024: 649). “*Çünkü kültürel bellek; bireyi, toplumun diğer bireyleri ile temasa geçirip onlarla bütünleştiren en önemli araçtır. Halk müziği de bu hafızanın nesiller arasında taşınması için en kıymetli unsurlardan biri olarak düşünülebilir. Zira halk türküleri, toplum hayatının içerisine işlediği tüm somut ve soyut formları en zengin anlamıyla aktarabilme gücüne sahiptir*” (Kundakcı, 2019: 189). Bu sayede kültürel bellek canlı yapısını korur ve topluma dair deneyimler türküler aracılığıyla nesilden nesile aktarılır. Bu aktarım, gelenek ve göreneklerin yanı sıra geçmiş ile bugün arasında dinamik çalışma alanlarından biri olan ve kültürel devamlılığı sağlayan halk bilimi aracılığıyla gerçekleşir.

“*Halk bilimi, halkın geleneğe bağlı maddi ve mânevi kültürünü kendine özgü metotlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bir bilimdir*” (Tan, 1995: 5). Bu bilim dalı toplumun genel özellikleri bağlamındaki olayları konu

edinirken aynı zamanda topluma konu olan birçok olay ve olguyu da inceler. Bu sebeptendir ki insan ve insanı konu edinen her şey halk bilim çalışmalarının da konusu olur. *“Halk bilimi, çalışma alanı ve kapsamı gereği, başta sosyal bilimler ve güzel sanatlar olmak üzere, birçok alandan disipline katkı sunmak ya da bu disiplinlerden istifade etmek suretiyle disiplinler arası boyutta çalışmalara kapı aralamaya elverişli bir bilim dalıdır”* (Akın, 2020: 172). Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, Türk halk müziği halk biliminin somutlaşmış hali olup Anadolu toplumunun kimlik inşasında ve sözlü ifadenin aktarılmasında önem arz eder. Aynı zamanda ait olduğu toplum ve coğrafyanın duygu ve düşüncesinin de sesli ifadesidir.

Türk halk müziğinin tematik yapısında en temel başlıklarından birini oluşturan bitkiler; halk bilimsel hafızada sembolik bir dil, müzikte duyguların tercümanı, sanatın diğer alanlarında ise görsel ve estetik değer kazanmıştır. Bu sebeptendir ki halk türkülerinde yankı bulan ve kültürel belleğin gözle görülebilen öğeleri olan bitkisel imgeler, etnobotanik bağlamında ele alındığında toplumların hayatı anlamlandırmasında önemli bir misyon üstlendiği görülmektedir. *“Etnobotanik çalışmalar bitki kullanımına ait geleneksel bilgilerin unutulmasını veya kaybolmasını önlemesi ve ülkemizin etnobotanik envanterinin oluşturulması açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir”* (Arslantaş, 2020: 81). Özellikle türkülerin başlığında ve içerisinde geçen bitkisel imgeler, doğal çevre ile olan bağı ve toplumsal kıymetleri sembolik yönüyle ön plana çıkarır. Bu yönüyle bitkisel imgeler, gündelik bir nesne özelliğinden uzaklaşarak duyguların da sembolü haline gelir. Birçok halk türküsünde bitkiler; toplumsal kimlik, masumiyet, saflık, ayrılık ve özlem gibi duyguların somut birer sembolü olarak kullanılır.

Bitkiler, kültürün zengin yapısının temel unsurlarından biri olan halk müziğinin doğal dünyasında estetik bir algı ile yer edinir. *“Tüm toplumlarda olduğu gibi, hayvan ve bitkiler, Türk boylarının günlük hayatlarında da önemli rol oynamıştır. Tarihî süreç içerisinde, yaşadıkları coğrafi bölgenin koşullarına bağlı olarak Türkler, hayvanlarla ve bitkilerle içli dışlı olmuşlar ve bu ilişki değişen toplumsal yapıya paralel olarak çeşitlenmiştir”* (Türkmen, 2012: 96). Bu etkileşim içerisinde bitkiler, gelenek ve semboller aracılığıyla da Türk kültüründe derin izler bırakmış, bireylerin ve toplumların hem zihinsel hem de fiziksel yanlarını destekleyen bir özellik kazanmıştır. Yöre halkının yaşam tarzı ve estetik anlayışından izler barındıran sözel ve melodik yapı, kırsal hayatın unsurlarını en başarılı haliyle aktarabilmiştir. Bu bağlamda Türkmen şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Avcı toplumunda bitki, yalnızca hayvanla ilgilidir. Onun devamı için lüzumlu bir şeydir. Çobanlar için ot önemlidir. Ot, bir taraftan yetiştiği topraktan ayrılmayı istemez, diğer taraftan kozmik ritme uyarak mevsimlere göre değişir. Dolayısıyla çiftçiler için bitkiler, çoban kültüründeki algılamalardan

farklı ve daha büyük öneme sahiptir. Çobanlık döneminde çimin veya otun yeşermesi, pek çok kültürel aşamayı ifade eder. Yaş kelimesi, Türkçede nem, gözden akan sıvı, serinlik, taze bitki ve yaşadığı yıl sayısını ifade eder. Böylece bitki ile bir zaman ilişkisi kurulur. Kaç yaşındasın dendiği zaman kaç ilkbahar gördün, senin doğumundan sonra bitki (çimen) ler kaç kere yeşerdi demek isteriz” (Türkmen, 2012: 97).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere bitkiler tarihi süreçte sadece fiziki ve doğal bir kaynak değil; aynı zamanda yaşam içerisindeki kültürel geçişleri de ifade eden imgeler haline gelmiştir. Bu nedenle bitkiler tarih boyunca insanlar için gıda temininin yanı sıra gündelik yaşamın birçok farklı alanında da kullanılmıştır.

Bu araştırmanın amacı, Türk halk müziği repertuvarında yer alan ve az kullanılan bitkilerin topluma kültürel kodlarla nasıl aktarıldığını ve hangi sembolik değerleri temsil ettiğini ortaya koymaktır. Çalışmada Anadolu’nun farklı yöre ve bölgelerinden seçilen türkülerde sözel unsurlar incelenmiş, bunların toplumun duygu ve yaşantılarına nasıl yansıdığı analiz edilmiştir. Bu sebepten halk türküleri, kültürel hafızanın geleneksel halk müziği çerçevesinde doğrudan aktarımını ve sürekliliğini koruması bakımından temel bir işlev üstlenmektedir. Halk türkülerinde bitkiler; yalnızca doğayı betimleyen öğeler olarak değil, aynı zamanda geçmiş ile bugün arasında kurulan kültürel bağlamda da değerlendirilmektedir. Öyle ki bitkiler, kimi zaman aşkın ve güzelliğin temsili, kimi zaman ise özlem ve hüznün gibi temaların taşıyıcısı ve anlatıcısı olmuş, bu yönüyle halk müziği repertuarı içerisinde bellek mekânı olarak işlev görmüştür. Bitkilerin kullanım biçimleri, kokuları ve taşıdıkları anlamlar onları duygusal bağlamda özel ve anlamlı kılmıştır. Türk halk müziği sözlü kültür unsurları ve kültürel belleğin taşıyıcı olması bakımından bitkilerin bu rolleriyle ilgili çok önemli temsiller ortaya koymaktadır. Türk halk müziğinin sözel yapısının önemli bir bölümünü oluşturan unsurlar, geleneksel yapının da anlamlandırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çalışma, disiplinler arası bir yaklaşımla halk bilimi ve etnobotanik gibi alanların yöntemlerinden yararlanmaktadır. Böylelikle bitkiler ve türküler arasındaki ilişki sözlü kültür perspektifinden bütüncül bir biçimde ele alınmakta; özellikle az bilinen yöresel bitki adlarını içeren türküler, kültürel hafıza bağlamında yeniden değerlendirilmektedir.

Problem Cümlesi

Türk halk müziği metinlerinde az kullanılan bitkisel imgeler, kültürel belleğin aktarımında nasıl bir rol oynamaktadır? Bu temel problem cümlesine ilişkin aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

Alt Problemler

1. Az incelenmiş bitkisel imgelerin geçtiği türküler, müzikal yönden (makam, usûl, form, ritim vb.) hangi özellikleri taşımaktadır?
2. Söz konusu bitkisel imgeler, Türk halk müziği geleneği içinde hangi duygusal, toplumsal veya kültürel sembolleri temsil etmektedir?

Amaç ve Önem

Bu araştırmada türkülerde geçen bitkisel imgelerin sözlü kültür içerisindeki örneklerinin tahlil edilmesi ve kültürel bellekle olan ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bitkisel öğeler halkın doğaya olan tutumunu, yaşanan coğrafyanın etkilerini ve toplumsal değerlerini anlamlandırmamıza imkân sağlayan kültürel simgeler olarak karşımıza çıkar. Çalışma bu yönüyle bitkisel imgelerin türkülerde hangi bağlamda anlam kazandığını tahlil ederek, doğa insan ve kültür etkileşimini ele almayı amaçlamaktadır. *Gül, lale, sümbül* gibi halk müziğinde ve edebiyatında sıklıkla karşılaşılan sembolik bitkilerin yanı sıra; *kelem, gonnara, alıç* gibi birbirinden farklı özellik ve adlara sahip olup az kullanılan bitkilerin de türkülerde nasıl ifade edildiği ortaya konulmuştur. Çalışma, Türk halk müziği repertuarındaki bitkisel imge çeşitliliğini daha görünür kılarak; müzik, halk bilimi, edebiyat ve etnobotanik bağlamında disiplinler arası bir bağ kurmayı sağlamaktadır. Aynı zamanda geleneksel değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından da önem teşkil etmektedir.

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, verilerin elde edilmesi, tahlili ve yorumlanması gibi alt başlıklara yer verilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı, disiplinler arası bir kapsamda yürütülen çalışmada Türk halk türkülerine konu olan ve az kullanılan bitkilerin kültürel belleğe olan etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. “*Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma”* (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 7) şeklinde ifade edilmektedir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. “*Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü*

ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örnekleme üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir” (Karasar, 2016: 111). Araştırma sürecinde nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi ve doküman analizinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada türkülerin sözleri içerisinde bitkilere dair söylemler tahlil edilerek, söz konusu bu bitkilerin kültürel ve sanatsal çerçevede hangi biçimde ve neyi, nasıl temsil ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırmada türküler içerisinde yöresel isimlerle kullanılan ve az bilinen bitki adlandırmaları üzerine odaklanılmış, bu alandaki bilgi birikimine katkı sağlamaya çalışılmıştır. Veri kaynağı olarak TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan farklı yöre türkülerinin sözleri analiz edilmiştir.

Veri Toplama

Araştırmanın bu aşamasında kullanılan verilerin elde edilmesinde arşiv ve literatür tarama yöntemleri kullanılmıştır. Doküman inceleme yönteminin kullanıldığı bu araştırma, kültürel ürünlerin sosyal bağlamda nasıl üretildiğini ve biçimlendiğini anlamaya yardımcı bir araçtır. *“Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir”* (Sak ve diğerleri, 2021: 228). Araştırmada az sıklıkta kullanılan bitkilerin sembolik bağlamlarını betimlemek amacıyla TRT repertuvarında yer alan türkü sözleri veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Veriler kültürel nitelik taşıyan, genel erişime açık türkü metinlerinden elde edilmiştir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yayın Denetleme ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan ve Türk halk müziği repertuvarının temelini teşkil eden metinlere “Repertükül-Türküpedia” adlı platform aracılığıyla ulaşılmıştır. Türküpedia, farklı yörelerden farklı kurum, birey ve dönemlerde derlenen binlerce türküyü çeşitli bağlamlarda sınıflandırarak, kırık hava ve uzun havaların makamlarına, yörelerine, sözlerine, kaynak kişilerine kadar detaylı bilgiler sunmaktadır. Aynı zamanda TRT Türk halk müziği repertuvarının seçilmesinde; devlet kurumu tarafından arşivlenen, sistematik bir şekilde sınıflandırılan ve uzman heyetler tarafından değerlendirilen özellik taşıması da önemli bir etken olmuştur. Bunun yanında TRT repertuarı Türk halk müziğinin resmi ve yaygın biçimde temsil edildiği en kapsamlı arşivlerden biridir. Sitede yer alan türkü sözleri araştırmada özellikle yörelerde az bilinen türküler bağlamındaki anahtar kelimeler ile taranmıştır. Gerekli kaynak taramasının ardından bilimsel gerçekliğe haiz verilerin sistematik tasnifi yapılmıştır. Çalışmanın analiz aşamasında, bitki temalı türkülerde az sıklıkta kullanılan yöresel bitkilerin bilimsel açıdan sınıflandırılması, tür tespiti ve söz konusu bitkilerin

halk kültüründeki olası sembolik anlamlarının doğru yorumlanabilmesi amacıyla halk bilimi ve botanik uzmanlarından destek alınmıştır. Aynı zamanda araştırmacı çalışmanın veri toplama ve analiz aşamalarında aktif roller üstlenmiş, Türk halk müziği ve halk kültürü hakkında temel bilgiye sahip olup, türkülerin tahlili ve yorumlanmasında sorumluluk almıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın analiz kısmında halk türkülerinde yer alan ve halk müziği sözlü kültüründeki temsiline dair özelliklerin belirlenmesi maksadıyla yapılan arşiv ve literatür taraması sonucu elde edilen nitel veriler, sistematik bir şekilde bir araya getirilmiş, türkülerde yer alan bitkisel temalı ifadeler içerik analizine tabi tutulmuştur. *“İçerik analizi, yayınların, söylemlerin veya kayıtların anlaşılması ve karşılaştırılması için kullanılan bir yöntemdir. Burada amaç, belge ve dokümandaki mesajın bir sistem dâhilinde tanımlanmasıdır. İçerik analizi teknikleri, bir söylemi veya bir belgeyi düz ve yalın okumanın ötesinde, derinlemesine ve örtülü içerikleri ortaya koymayı benimser* (Bilgin, 2006: 6-7’den akt. Arıkan, 2021: 43). Bu bağlamda türküler daha derin bir analize tabi tutulur. İçerik analizi tekniklerinden birisi olan kategorisel analizde, *“Analiz sonucu bulunan kavramlar birbirleriyle bir kategori çerçevesinde sınıflandırılır. Kavramların birbirleriyle ilişkisi bulunarak bu ilişkiler üst düzey kategori ile ifade edilir* (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 251 akt. (Recepoğlu & Çınar, 2024: 1364).

Analiz Basamakları

1. **Veri Hazırlığı Süreci:** Seçilen türkü metinleri detaylı bir okumadan geçirilmiş, dijital ortama aktarılmıştır.
2. **Ön Kodlama:** Türkü sözlerinde anlam taşıyan ve az kullanılan bitkisel imgeler olarak kullanılmıştır.
3. **Temaların Oluşturulması:** Benzer kodlar sınıflandırılarak daha geniş temalar oluşturulmuştur.
4. **Kategori Geliştirme:** Sonrasında, bu kodlar tematik bir yaklaşımla yöresel adları, günümüzdeki adları, derlendiği yöre bilgileri ve sembolik anlamları gibi kategoriler altında sistematik bir şekilde gruplandırılmıştır.
5. **Temaların Yorumu:** Oluşturulan temalar ve kategoriler doğrultusunda türkü metinlerindeki genel anlamlar, toplumsal mesajlar ve kültürel yansımalar yorumlanmıştır.

6. **Uzman Görüşü:** Temaların doğruluğunu ve anlamlarını derinleştirmek maksadıyla botanik uzmanlarının görüşlerinden faydalanılmıştır.

Bu kategorik analiz yöntemi, halk türkülerinde az sıklıkla kullanılan bitkisel imgelerin kültürel ve sanatsal temsillerini derinlemesine anlamayı sağlamıştır. Türkü sözlerinin yüzeysel anlamlarının ötesine geçerek, bitkisel imgelerin kültürel bellek ve sözlü kültürdeki temsilleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türk halk müziği repertuarı oluşturmaktadır. “*Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür*” (Karasar, 2016: 147). Çalışmanın örneklemi ise farklı ağız, söylem özelliklerini yansıtan ve yöresel olarak adlandırılan kırık hava ve uzun hava formlarındaki halk türküleri oluşturmaktadır. “*Örneklem (sample), belli bir evrenden belli bir kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar, çoğunlukla örneklem üzerinde yapılır ve elde edilen sonuçlar alındıkları evrene genellenir*” (Karasar, 2016: 148). Bu bağlamda bitkisel imge taşıyan türkülerin kültürel temsiliyet gücü dikkate alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu safhasında Türk halk müziğinde az bilinen bitkisel imgelerin sözlü kültürdeki temsili ve kültürel bellekle ilişkisine yönelik alt problemler ele alınmıştır. İki alt problem cümlesi arşiv tarama ve doküman inceleme yöntemleri kullanılarak aktarılmıştır. Türküler, Türk halk müziği repertuarından ve farklı yörelerden seçilmiş olup bu türküler içerisinde yer alan bitkiler ise yörelerin kültürel dokusunu ve zenginliğini yansıtmaktadır.

Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Türk halk müziği repertuarında tespit edilen halk türkülerinde, sıklıkla karşılaşılan *gül*, *sümbül*, *selvi* gibi sembolik bitkilerin yanı sıra, yöresel söyleyiş tarzlarıyla seslendirilen ve halk edebiyatı ve akademik çalışmalarda daha az yer bulan pek çok farklı bitkiye de rastlanmaktadır. Çalışmada, yörelere göre incelenen türkülerde, 81 İl’e ait coğrafi özellikleri taşıyan bitkilerin isimleri, bitkisel sembollerin kullanım şekilleri, bu imgelere yüklenen anlamlar ve yöresel söyleyişler, 81 ilden farklı türküler içerisinde seçilerek bu tabloda yer alan türkü örnekleri üzerinden analiz edilmiştir.

Bununla birlikte TRT repertuvarına kayıtlı; Kıbrıs, Kerkük ve Azerbaycan türkülerinde yer alan ve az bilinen bitkilerden de örnekler verilmiştir.

Sıra No	Şehir Adı	Türkü Adı	Repertuvar No	Makamsal Dizi	Uslu	Bitki Adı	Yöresel Adları
1.	Bilecik (Söğüt)	Benim Yüküm Alıç Değil Elmadır	4431	Muhalif	9/8	Alıç	Aluç
2.	Manisa	Payama Bak Payama	4773	Segâh	6/4+4/4	Badem	Payam
3.	Giresun	Hayde Gidelim	1324	Uşşak	7/8	Isırgan	Sırgan
4.	Kıbrıs	Ovalarda Gonnara	3369	Hüseyni	9/8	Gonnara	Hünnap
5.	Niğde/Aksaray	Güvercinim Süt Beyaz	2889	Uşşak	4/4	Sarımsak	Samsak
6.	Çanakkale	Karanfilin Moruna	649	Eviç	9/4	Karanfil	Garanfil
7.	Azerbaycan	Araz Üste Buz Üste	2428	Çargâh	6/8	Nar Çiçeği	Narınca
8.	Malatya	Karamık Dalını Eğmiş Kenara	270	Uşşak	---	Karamık	Karamuk *Böğürtlen
9.	Tekirdağ	Bahçalarda Börülce Mori Yalelelli	271	Mahur	9/8	Börülce	Böğürce
10	Ordu	Oy Zalutların Alçağı	3392	Gülizar	4/4	Zalut (Lazut: Mısır Püskülü)	Süpürge Yapılan Bitki
11	Karabük/Safranbolu	Geyme Dedim Geydin Sen Bu Alleri	749	Gülizar	4/4	Safran	Zafran
12	Kütahya	Portakalın Çaya Düştü	3525	Gülizar	9/8	Portakal	Portukal
13	Şanlıurfa	Vardım ki Yurdundan Ayağ Göçürmüş	4067	Gülizar	10/8	Şebboy	Şebboy
14	Rize	Suda Pişmiş Mısırı	3830	Uşşak	4/4	Mısır	Darı
15	Çankırı	Kahve Yemenden Gelir	2062	Hüseyni	2/4	Kahve	Gayfe

16	Bayburt	Kuşburnu Derde Derman	4394	Uşşak	5/8	Kuşburnu	Yabangülü
17	Zonguldak	Bahçesinde Kelemsin	4514	Segâh	2/4	Lahana	Kelem
18	Kilis	Bahçeden Hudar Geldi	312	Uşşak	2/4	Semizotu	Pirpirim
19	Adana	Deniz Kenarında Yerler Hurmayı	4584	Hicaz	4/4	Hurma	Furma
20	Edirne/Keşan	Kızılıcıklar Oldu Mu?	1711	Uşşak	9/8	Kızılıcık	Güren /Kiren
21	Burdur	Ispanaktan Ezel Çıkar Merdeme	578	Hicaz	9/8	Merdeme	Gerdime
22	Sinop/Boyabat	Entere Aldım Kırk Beşe	622	Hicaz	9/8	Kabak	Gabah
23	Denizli/Honaz	Kara Üzüm Salkımı/Azimem	3422	Muhayyerkürdi	9/8	Üzüm	Kışmış
24	Erzurum	Çirişe Gitmezdim Anam Yolladı	88	Segâh	9/8	Çiriş	Gulik Otu
25	Muğla	Koca Kavak Yarıldı	2317	Hüseyini	9/8	Muşmula	Döngel, Ezgil
26	Ankara	Oğlan Kolunu Sallama	3211	Muhayyerkürdi	4/4+ 2/4	Limon	İlimon, İliman
27	Artvin	Ben Bir Avuç Kışnişem	2273	Uşşak	6/8	Kuş Üzümü	Kışniş
28	Diyarbakır	Kaladan Kalaya Ekerler Darı	2197	Hüseyini	10/8	Susam	Küncü
29	Uşak	Hayden De Din Din	-----	Kürdi	9/8	Nane	Nana
30	Sakarya	Elmayı Top Top Yapalım	1000	Hicaz	4/4	Elma	Alma/ Kavun/Çekirdek
31	Burdur/Dirmil	Bahçelerde Kum Darı	2653	Uşşak	9/8	Enginar	Deve Dikeni
32	Kütahya/Tavşanlı	Ebegümecini Toplayamın Samsak Döveci	1139*	Kürdi	4/4	Ebegümeci	Ebegümeci
33	Güneydoğu	Evlerinin Önü Dardır Geçilmez Cumbullu	2478	Hüseyini	2/4	Kayısı	Miş Miş, Zerdali

34	Azerbaycan	Evleri Köndelen Yar	2032	Segâh	6/4+ 6/8	Yabani Nane	Yarpuz
35	Elâzığ	Karadutun Dalını	4641	Rast	10/8	Karadut	Urnu Dutu
36	Rumeli	Elek Elek İçinde Kadriye'm	5284	Mahur	9/8	Ay Çiçeği	Gündöndü
37	Nevşehir	Pancar Pezik Değil Mi?	1448	Segâh	4/4	Pancar	Pezik, Şalgam
38	Mardin	Bir Tel Çektim Mardin'den	3399	Hüseyini	10/8	Üzerlik	Yüzerlik
39	Samsun	Elinde Süt Küleşti	2929	Çargâh	5/8	Kestane	Kara yemiş
40		Sebzelerden Sevdiklerim	632*	Çargâh	4/4	Havuç	Pürçüklü
41	Afyonkarahisar	Ümmü'm Seni Hanaylardan Atarlar	61	Hüseyini	4/4+ 3/4	Salatalık	Hıyar
42	Bursa	İndim Yârin Bahçasına Da Feslihan Yoldum	2082	Hüseyini	9/8	Fesleğen	Feslehen, Fesliğen
43	Gaziantep	Karpuz Kestim Sulandı	600	Uşşak	4/4	Karpuz	Bostan
44	Çorum	Karşıda Kavun Yerler	991	Hüseyini+ Zavil	4/4+2/4	Küçük Kavun	Şamama
45	Isparta	Domatesin Çiçeği	5131	Hüseyini	4/4	Domates	Tomatiz
46	Kerkük	Evlerinin Öğü Pakla	5143	Rast	10/8	Bakla	Pakla
47	Bartın	Iraktan Gel Iraktan	3252	Çargâh	4/4	Mantar	Höbelen
48	Kırşehir	Ayva Turunç Narım Var	3542	Acemkürdi	4/4	Turunç	Eğşi
49	Ege	Kalenin Ardı Büber	850	Hüseyini	9/8	Biber	Büber
50	İzmir/Tire	Besmeleyen Çıktım Yola	134	Eviç	9/8	İğde	Çıcıcılık, Çışkan, Pisat
51	Tunceli/Çemişkezek	Siyahtır Kaşların Hatmi Yüzlerin	5183	Hüseyini	4/4	Hatmi Çiçeği	Hatmi

52	Siirt	Oy Süsen Süsen Oy	780	Uşşak	2/4	Zambak	Süsen
53	Trabzon	Yeni Yaptım Evi	2130	Hüseyini	4/4	Karayemiş	Laz Kirazı, Gürcü Kirazı
54	Bingöl	Bingöl Dört Dağ İçinde Deliley	3555	Hüseyini	4/4	Nergis	Nergiz
55	Ağrı	Konma Bülbül Konma Nergiz Daline	464	Hüseyini	4/4	Erik	Mürdüm Eriği
56	Kırıkkale	Elifin Kınasın Çamur Ettiler	2715	Hüseyini	4/4	Keten Tohumu	Zarek/Zeyrek
57	Sivas	Pancar Pezük Değil Mi?	3804	Uşşak	12/8	Pazı	Pezük
58	Yozgat	Mâni Bilirim Elli (Dahdiri Havası)	796	Buselik	4/4	Üvez	Vez, Yemiş
59	Mersin	Şu Yüce Dağların Karı Eridi	1467	Eviç	27/8	Kara çalı	Garkad, Çalidikeni, Sincandikeni, Karadiken, İsadikeni
60	Kırklareli	A Bre Sülüman Ağa	2667	Hüseyini	9/8	Buğday	Boyda
61	Van	Bu Derenin Geveni (Ezem Ezeden Oğlan)	1578	Buselik	12/8	Geven	Keven
62	Kastamonu	Yaş Nane Kuru Nane	491	Kürdi	2/4	Nane	Nana, Anuh
63	Tokat	Nebişih Dedikleri	2636	Karciğar	2/4	Siyez	Kavlıca, Gernik
64	Gümüşhane	Zerdali Çiçek Açtı	2036	Hüseyini	4/4	Kayısı	Zerdali
65	Kayseri	Deli Gönül Yine Ahuzar Oldu	3343	Hüseyini	4/4	Üzüm	Engür
66	Konya	Yüksek Hanaylarda Badılcan Soyar	2835	Hicaz	9/8	Patlıcan	Badılcan
67	Bolu	Yemenimin Uçları	1134	Mahur	4/4	Çimen	Çemen, Çayırılık

68	Kars	Habilban Can Ey Can	2605	Uşşak	4/4	Buğday	Buğda
69	Iğdır	Bahçalarda Barım Var	2879	Kürdi	12/8	Ayva	Heyva
70	Amasya	Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran	1902	Hüseyni	5/8	1.Bambu, Çiçek 2. Kargı	1.Hazaran 2. Cida
71	Adıyaman	Dere Boyu Saz Olur	2858	Uşşak	12/8	Dikenli Bitki	Pıtırak
72	Antalya	Ötme Dugguk Ötme Ötme Bağrım Eziktir	2330	Hüseyni	2/4	Kaba ardıç	Gabardıç
73	Erzincan	Arpa Ektim Evlek Evlek	4952	Hüseyni	4/4	Bir Tür Ekşi Erik	Aluç
74	İstanbul	Mendilimin Yeşili	1112	Saba	2/4	Çark-ı Felek	Fırıldak Çiçeği
75	Ardahan	Yılan İnceden Öter	2567	Uşşak	10/8	Keven	Geven
76	Eskişehir	Kız Pınar Başında Yatmış Uyumuş	4484	Hüseyni	4/4+5/4	Limon	İlimon
77	Balıkesir	Aşşa Mahalle Hocası (Barana Havası)	4708	Hicaz + Uşşak	9/8	Üzüm	Kızıl Üzüm

Tablo1 Türkülerin Yörelere Göre Dağılımı.

Türküler içerisinde geçen ve farklı adlandırılmalarla şekillenen bu tür bir inceleme, yalnızca bir kelime listesini sunmakla kalmamakta, aynı zamanda; kültür, dil, tarih ve kimlik arasındaki çok yönlü ilişkiyi de görünür kılmaktadır. Tablo; bitkiler, çiçekler, sebze ve meyvelerden örnekler barındırmakta, sosyolojik bağlamda ise aynı bitkinin farklı bölgelerde farklı adlarla söylenmesi, o yörelerin toplumsal yaşam pratiklerini de yansıtmaktadır. Çalışmada, Türk halk müziği repertuvarındaki yer alan türküler; makamsal ses dizileri, usûller, yöresel ağızlar, temalar gibi farklı başlıklar altında incelenmektedir. Söz konusu bu unsurlar halkın yaşantısı ve müzik anlayışı hakkında önemli bilgiler de sunmaktadır.

Türkülerin Sözlerindeki Temalar

Türküler konu yönüyle ele alındığında, genellikle aşk-sevda temalı eserlerin ön planda olduğu görülmektedir. “*Hikâyeli türkülerin konularından büyük bir kısmını meydana getiren sevda (aşk) türküleri, birbirlerini seven ama kavuşamayan ya da çok büyük engelleri aşarak birleşen sevdalıların yaşadıkları problemleri anlatmaktadır*” (Güven, 2009: 115). Ayrıca tabiat, tören, kına, düğün, gurbet, yemek kültürü, ağıt gibi çeşitli yaşam olaylarına dair de türküler bulunduğu gözlemlenmektedir. TRT Türk halk müziği repertuvarına kayıtlı türküler arasından biri; uzun hava, diğerleri ise kırık hava formunda olan eserler arasından seçilmiştir. Aynı zamanda aşk-sevda temalı olarak belirlenen türkülerin metinlerinde, aşk-sevda ile gurbet gibi iç içe geçmiş konuların da yer aldığı tespit edilmiştir. Türkülerin metinlerinde geçen bu ifadeler kimi zaman bir kişiye, kimi zaman da bir olay örgüsüne atfedilmiştir. Türkülerde bitki sembollerinin de tematik yönden çok sık işlendiği tespit edilmiş, bu sembollerin doğrudan bir konuyu betimlemesinin yanında çok farklı anlamları barındıran bir özellik taşıdığı da görülmüştür.

Türkülerin Makam Dizileri

“*Makam kendine has perde ve aralıklardan meydana gelen müzik dizilerinin özel bir ezgi dolaşımı (seyir) içinde meydana getirdiği yapıdır* (Yahya Kaçar 2009: 53). *Türk Halk musikisinde geçmişte yaygın olarak Ayak kelimesi ile ifade edilmiştir. Kerem ayağı, garip ayağı, müstezad ayağı gibi isimlendirmeler günümüzde Kürdilihicazkâr, Hicaz, Mâhûr gibi makamlara karşılık olarak kullanılmaktadır* (Yahya Kaçar 2010: 221). Araştırmada farklı yörelerden seçilen türkülerin; muhalif, segâh, uşşak, hüseyini, hicaz gibi birbirinden farklı makam dizilerinden oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda makam kullanımının çeşitliliği, müziğin duygusal, bölgesel ve kültürel çeşitliliğini yansıması bakımından anlam ifade etmektedir. Aynı zamanda Türk halk müziğinin zengin ve çok yönlü bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Makamlar ayrıca hem ezgilerin karakter yapısını hem de yöresel ifade gücünü de belirleyen temel ifade unsuru olarak yansımaktadır. Makam kullanımı, yörelerin müzik karakterlerinin daha iyi anlaşılmasına, geleneksel icrâ tekniklerinin yansımaya da kolaylık sağlar. Türkülerin, Hüseyini (22), Hicaz (5), Uşşak (15), Segâh (5), Kürdi (4), Rast (2), Eviç (3), Karcıgar (1), Muhayyerkürdi (2), Acemkürdi (1), Gülizar (4), Çargâh (4), Mahur (3), Buselik (2), Saba (1), Muhalif (1), tek makamdan ve Hüseyini + Zavil (1), Hicaz + Uşşak (1) gibi farklı makam dizilerinde yakılmış olduğu; bu dizilerin hem basit hem de birleşik makamlar içerdiği tespit edilmiştir.

Türkülerin Ölçü Yapıları

Türk Halk Müziği'nde usûller büyük önem arz eder. Farklı yöre türkülerinden oluşan bu çalışmada türkülerin usûl bakımından oldukça çeşitli ve zengin bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. “Usûl vuruşların kıymetleri eşit veya eşit olamayan, fakat mutlaka muhtelif kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belli bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen belli kalıplar halindeki sayı veya vuruş gruplarına denmektedir” (Özkan, 2000: 561). Türküler usûl yönüyle incelendiğinde 2 ve 4 zamanlı ana usûllerin sıklıkla kullanıldığı görülmekle birlikte, birçok yörede 5,6,7,8 ve 9 zamanlı birleşik usuller 10, 12 ve 27 zamanlı karma usûllerin olduğu da görülmektedir. Ana usûller genel olarak farklı form ve türdeki türkülerde görülse de karma usûller daha özgün ve yerel ritmik kalıplarda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 5/8'lik usûller Karadeniz Bölgesinde yaygınlaşmış, karma usûller ise daha çok Afyonkarahisar, Çorum ve Ankara illerinde görülmektedir. Bu usûller yöresel tavırlara bağlı olarak şekillenmiş olup halk müziğinin ritmik çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda (6/4+4/4), (4/4+2/4), (6/4+6/8) ana usûl ve birleşik usûller ile oluşturulan türkülerin olduğu da tespit edilmiştir. Sonuç itibariyle tabloda yer alan türkülerde kullanılan zaman yapıları, basit kalıplarla sınırlı kalmamış, karma ve aksak ritimlerle de şekillenmiştir.

Yöresel Ağız ve Söylem

Türküler yöresel ağızlar ve söylemler başlığında incelendiğinde türkülerde yer alan bazı ifadelerin birden fazla anlam taşıdığı da görülmektedir. Ayrıca yörelerde nadir rastlanan bazı bitkiler hem kullanım biçimleri hem de telaffuzları bakımından çeşitlilik göstermektedir. Örneğin, su kenarında yetişen ve turpgiller familyasına ait olan merdeme bitkisi, halk arasında gerdeme veya merdime gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Türkülerde dile getirilen bazı bitkiler, farklı ifadeleri de çağırıştırabilmektedir. Örneğin ferik, henüz yumurtlamamış taze tavuk ve keklik anlamına gelirken, aynı zamanda bir elma türünü, taze genç, körpe fidan gibi anlamları da taşımaktadır. Yine başka bir ifadede ekilip biçilen yer olan bostan sözcüğü; kavun, karpuz gibi adları taşımasının yanı sıra; kavun, karpuz tarlası anlamına da gelmektedir. Yöre içerisinde dile getirilen erik; Mürdüm Eriği, Kara Erik, Bardak Eriği ve bir tür ekşi erik anlamına gelmektedir. Ayrıca tek bir bitki, farklı türlerin gösterimi şeklinde de yansımaktadır. Örneğin şamama (şemmame) güzel kokulu küçük bir kavun türünü ifade ederken, aynı zamanda düğlek, gavin veya kavun anlamına gelmektedir. Söz konusu bitkiler ve yöresel söylemler, sözcüklerin ses yapısı ve ezgilerin ritmik ve melodik örgüsüne katkı

sağlayarak müziğin biçimlendirilmesinde de önem arz eder. Ancak bu bitki adlarının büyük bir kısmı sınırlı sayıdaki türküde yer almakta ve bilhassa Türk halk müziği çalışmalarında yeteri düzeyde analiz edilmemektedir. Bu durum ayrıca da türkünün sözleri içerisinde dil ve anlam bütünlüğünün sağlanamadığını da göstermektedir. (Url 1).

2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu aşamasında, Türk halk müziği repertuvarında yer alan türkülerin kültürel hafızadaki işlevleri ve sembolik anlamlandırılmasının tahlil edilmesi amacıyla Anadolu'nun her bölgesinden bir türkü seçilmiştir. Türkülerin söyleniş biçimlerine sadık kalınarak tahlil edilmesi, sözlü kültür içerisinde oluşan belleği ortaya koymakta; halk müziğinde yöresel tavır ve söylemlerin taşıdığı değeri vurgulayan öncü ve özgün bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu türkülerde bitkisel semboller belirginleşmekte; bu sembollerin halk kültürü bağlamındaki ifade ettiği anlamlar ise şu şekilde ifade edilmiştir:

Görsel 1. Bitkisel İmge: Alıç (Aluğ)

1. “Benim Yüküm Alıç Değil Elma’dır”

Bitkisel İmge: Alıç (Aluğ)

Benim yüküm alıç değil elma’dır

Ben gidersem sen arkamdan ağla dur (ben yandım aman)

Gizli gizli selamını yolla dur

Anne ben kahrımdan öleydim bari (ben yandım aman)

Geçen yolculara soraydın bari **(Rep. No: 4431)**

“Benim Yüküm Alıç Değil Elma’dır” adlı türkü Bilecik/Söğüt yöresine ait olup Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından derlenmiştir. Türkü, Altan Demirel tarafından notaya alınmış ve kaynak kişisi Hüseyin Güler’dir. Eserin makamsal dizisi muhalif, usûlü ise 9/8’dir. Bilecik ve çevre illerde

yetişen “aluç” alıç, yemişen gibi farklı şekillerde telaffuz edilmekte olup halk arasında buruk tadı ve yabaniliği ile bilinen bir meyvedir. Şenesen (2011), *Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri* başlıklı çalışmasında, günümüz Anadolu’sundaki ağaç merkezli bolluk ve bereket uygulamaları kapsamında alıç ağacına ilişkin bir halk inanışına şu şekilde yer vermektedir: “*Dağda alıç ağacı çok tutarsa o yıl çok bereketli geçer*” (Şenesen, 2011: 215). Ayrıca, “*Alıç, bazı ritüellerde kirlilikten arınıp temizliğe geçişte kullanılan bir bitki türüdür. Mitosun ritüel kısmında yer alan alıç, kirli olarak düşünülen tanrının öfkesinden temizlenmesi amacıyla yer alan bir sembol olarak düşünülebilir*” (Kırçıl, 2019: 726). TRT repertuvarında ise alıç, aluç gibi anahtar kelimelerle yapılan aramalar neticesinde, başlığında doğrudan alıç kelimesi geçen türkülerin yanı sıra bu meyvenin farklı yörelere ait türkü sözlerinde de yer aldığı görülmektedir. Türkü içerisindeki bağlamına bakıldığında ise “*Benim yüküm alıç değil elmadır*” dizesinde geçen alıç, buradaki anlamıyla değeri düşük, basit ya da önemsiz bir şeyi ifade ederken, elma daha çok talep gören, arzu edilene işaret eder. Burada yer alan karşıtlık, sadece iki meyve arasındaki farkı değil; toplumun taşıdığı duygusal yükün ağırlığını da yansıtan bir anlamı ifade etmek için kullanıldığı düşünülebilir. Bu sebeple, alıç sadece bir bitki olmanın ötesinde, toplumsal algıda değersizliğin temsili haline gelmiştir denilebilir. Türküde geçen bu kullanım, toplumun doğayla kurduğu bağın fiziksel boyutunun yanı sıra duygusal ve anlamsal ifadeler de barındırdığını, sözlü kültürde mecazi bir güç taşıdığını da göstermektedir. Aşk-sevda teması kapsamında irdelenen türküde aynı zamanda hayat mücadelesi de ön plana çıkmaktadır.

Yükümdeki elma değil alıçtır

Üç aşağı beş yukarı savuştur

Kadir Mevla’m beni yâre kavuştur (Rep. No: 3112)

Yine Bilecik yöresine ait 3112 repertuar Numaralı “*Aralıktan Candarmalar Bakıyor*” adlı türkü metninin ikinci kıtasında geçen alıç ve elma sembolleri yöresel halk anlatılarında tarımsal ürünleri yansıtmının yanı sıra değer ve duygusal sembolik kodlar taşımaktadır. Bu yönüyle aynı yörede farklı varyantlarıyla icrâ edilen bu türkü sözleri ortak bir kültürel hafızanın göstergesi ve toplumun ortak kabulü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 2. Bitkisel İmge: Isırgan (Sırgan)

2. “Hayde Gidelim”

Hayde hayde gidelim
 Hayde gelmiyo musun
 Hayde gelmiyo mu
 Ne incecik belin var
 Sırgan yemiyo musun
 Sırgan yemiyo (**Rep. No: 1324**)

Bitkisel İmge: Isırgan (Sırgan)

“Hayde Gidelim” adlı türkü Giresun/Görece yöresine ait olup, Ömer Akpınar tarafından derlenmiştir. Türkü Cemile Cevher tarafından notaya alınmış ve kaynak kişisi Mustafa Taymaz’dır. Aşk-sevda temasıyla yakılan türkünün makamsal dizisi uşşak olup usûlü ise 7/8’dir. Giresun yöresine ait 1324 repertuvar numaralı bu türkünün sözlerinde geçen “sırgan”, ısırgan otunun yöresel olarak telaffuz edilmiş halidir. Isırgan, yapraklarına dokunulduğunda kaşıntı yapan fakat tüketildiğinde içeriğindeki enzimler, mineraller ve vitaminler sayesinde pek çok ilaçta da kullanılarak fayda sağlayan şifalı bitkilerden biridir (Url 2). “Isırgan (gicirgan, cincar): Sağlık açısından birtakım faydaları olduğuna yönelik üzerine birçok araştırma yapılan ısırgan otunun hem çiğ hem de pişmiş olarak tüketimi söz konusudur” (Çetinkaya & Yıldız, 2018: 494). Türkü sözlerinde yer alan “Sırgan yemiyo musun? ifadesi, söz konusu bitkisinin bedensel dayanıklılık direnç kazandırıcı özelliklerinin ortaya konulmasıyla öne çıkmaktadır. Isırganın bu çift yönlü doğası, türkü metinlerinde sembolik bir anlam kazanarak sabrın ve direncin temsiline dönüşmektedir. Aynı zamanda ısırgan otu ile ilgili Hıdırellez Geleneğindeki Cadı İnancı: Balkanlar ve Anadolu Örneği adlı çalışmasında şu ifadeleri dile getirmiştir: “Çalı ya da ısırgan otu da “evlerin mahremiyetine girişin ilk adımı olan eşikte yer almaktadır. “Makedonya’nın Valandovo’nun Dedeli Köyü’nde de cadılardan inekleri, davarları, korunmak amacıyla kapılara

gıciklen (ısırgan otu) asılır.” “Tekirdağ’da Misinli’de “Ahır kapısına cadılar girip hayvanlara zarar vermesin diye ısırgan otu asılır”. “Kırklareli’nde yaşayan Boşnaklarda da Hıdırellez günü ısırgan toplanır, kapılara, ahır kapısına asılır. Kötü hayvanlar, yılanlar çıyanlar gelmesin diye” (Kalafat, Uğurlu, Artun ve Sızan’dan akt. Çam, 2020: 33).

Serenin kıyısında
Güllük biçerim güllük
Güllük biçerim
İstesem verir misin
Saçından bir püsküllük
Saçından bir püskül (Rep. No: 1324)

Aynı zamanda türkünün son bölümünde yer alan *eğrelti otunun* da yöre içerisinde *güllük otu* olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu durum türkü içerisinde farklı yöresel bitkilerin bir arada kullanıldığını göstermektedir. Isırgan bitkisine, Uşak yöresine ait 5110 repertuvar numaralı *Dam Başında Değirmen* adlı türküde ve Sivas yöresine ait 890 repertuvar sıra numaralı *Vardım Düştüm Isırganlı Koyağa* adlı türkülerde rastlanmakta; bu bitki kimi zaman türkünün metninde, kimi zaman da doğrudan başlığında yer almaktadır. Bu yönüyle ısırgan, yöresel kimliğin sözlü halk kültürü içinde nasıl korunduğuna da işaret etmektedir.

Görsel 3. Bitkisel İmge: Gonnara

3. “Ovalarda Gonnara”

Bitkisel İmge: Hünnap (Gonnara)

Ovalarda gonnara
Ben varamam onlara
Beni yardım ayıran
Yetişmesin yennara (Rep. No: 3369)

“Ovalarda Gonnara” adlı türkü Kıbrıs yöresine ait olup, Fatih Dölek tarafından derlenmiş ve notaya alınmıştır. Türkünün makamsal dizisi hüseyini olup usûlü 9/8’dir. “Bekir Kara’dan alınan Kıbrıs türküsünde, “Gonnara, Yen nar” gibi yöresel söyleyişler dikkati çekmektedir. Gonnara, ovalarda yetişen bir hünnap türüdür. Yen nar ise İngilizcedeki “January” kelimesinin mukabili olup Kıbrıs’ta halk dilinde yılın ilk ayı olan ocak ayı demektir. Aynı zamanda kış mevsiminin tam ortası olan sert kışı ifade etmek için de kullanılmaktadır. Âşığın kendisini yârinden ayıranlar için yılın sonuna ömürlerinin yetmemesi, bir an önce ölmeleri temennisinde bulunduğu görülmektedir (Dikmen ve Terkin, 2022: 748). Bitkiler, Anadolu’nun birçok bölgesinde yetişmekte olup, iklim koşullarına bağlı olarak ortak özellikler taşırlar. Yalnızca yöreye özgü olmalarının yanı sıra, farklı bölgelerde aynı bitki türlerinin yetişmesi nedeniyle de ortak özellikler sergilerler. Ancak, elma, üzüm ve ayva gibi meyveler Anadolu’nun neredeyse her bölgesinde yetişmesine rağmen, gonnara gibi az bilinen bitkiler yalnızca sınırlı bölgelerde ve belirli koşullar altında yetişmiş; aynı zaman da halk müziği repertuarı içerisinde de sınırlı sayıda türküde yer bulmuştur. Türk Halk Müziği repertuarında, elma gibi halk kültüründe yaygın biçimde temsil edilen meyveler ile gonnara gibi bir bitkinin kıyası yapıldığında, aralarındaki fark bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Türkü içerisinde geçen gonnara sözcüğü ovalarda biten meyveli bir bitkinin, aynı zamanda hünnap adının da yerel kullanımıdır. (Url 3) “Halk arasında çiğde olarak da bilinen, Akdeniz iklimine özgü bu meyve besin değeri yüksek şifa amacıyla kullanılan geleneksel ve yöresel bir bitkidir.” (Url 4) Söz konusu türkünün içerisinde gonnara ’ya yer verilmesi, hem sevdaya ve hüzne bir gönderme niteliği taşımakta, hem de günlük hayatta karşılaşılan doğal unsurların doğal bir biçimde aktarım sürecine işaret etmektedir. Bitki sembollerinin bu şekilde kullanımı, Kıbrıs ve yöre halkının sözlü kültür içerisinde, bölge coğrafyasına halk müziği vasıtasıyla katkı sağladığını göstermektedir.

Görsel 4. Bitkisel İmge: Karanfil (Garanfil)

4. “Karanfilin Moruna”

Bitkisel İmge: Karanfil (Garanfil)

Karanfilin moruna (aman aman)
Ölüyorum yoluna
Çifte kurban adadım (aman aman)
Sevdiğimin yoluna **(Rep. No: 649)**

“*Karanfilin Moruna*” adlı türkü Çanakkale yöresine ait olup, Saniye Can tarafından derlenmiştir. Türkü Muzaffer Sarısözen tarafından notaya alınmış ve kaynak kişisi Refia Beralp Can’dır. Türkünün makamsal dizisi eviç, usûlü ise 9/4’tür. Türk halk kültürü içerisinde, türkü yakıcıları tarafından oluşturularak günümüze aktarılan türkülerde, birbirinden güzel çiçek adlarına yer verilmektedir. Yaşam ve hayal dünyamıza renk katan bir bitki türü olan çiçekler, halk türkülerinde sık sık dillendirilmiştir. Çiçekler halk türkülerinde gerçek anlamlarıyla kullanılmış, ancak halk kültürü bağlamında bitkilere atfedilen yan anlamlar ve yüklenen mesajlar toplumun geleneksel inanışları hakkında önemli ipuçları sunmuştur. Karanfil gerek güzel kokusu gerek şifa özellikleri bakımından farklı yörelerde yetişen ve türkülerde sık sık yer alan bitkilerden bir tanesidir. TRT repertuvarına kayıtlı bu türküde karanfil imgesi halk kültüründe sık sık rastlanan, aşkın farklı boyutlarını yansıtan güçlü bir simge olarak ön plana çıkmaktadır. Karanfilin moruna, ölüyorum yoluna dizesiyle çiçek estetik bir anlam ve sevdıyla özdeşleşmiş, aidiyet duygusu kazandırmıştır. Mor renk ise geleneksel halk söyleminde çoğunlukla aşkın derinliğini ve ağırlığını kimi zamanda kederle bütünleşen bir bağlılığı ifade etmiştir. “*Mor karanfil çiçekleri genellikle gizem, "büyü ve hayranlık anlamlarını taşırlar. Bu renkteki karanfiller genellikle daha az yaygın olabilir.*” (Url 5)

Karanfilsin tarçınsın (aman aman)
Neden böyle hırçınsın
Ne küçüksün ne büyük (aman aman)
Tamam benim harcımsın **(Rep. No: 649)**

İkinci kıtanın en başında geçen “karanfilsin tarçınsın” ifadesi ise karanfile duygusal bir anlam daha kazandırarak sevgilinin hem çekiciliğine hem de duygusal değişikliğine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda bu kullanım sevginin karmaşıklığını temsil eden bir olguya da dönüşmüştür. Yine türkü içerisinde karanfilin yanı sıra tarçından da bahsedilmiş, söz konusu bu ikili tıpkı bal ile şeker uyumu gibi farklı yöre türkülerinde de kullanılır hale gelmiştir. Güçlü aroması, hoş kokusu ve estetik görünümüyle çiçek olarak taşıdığı özellikler, karanfilin halk türkülerinde bu denli sık kullanılmasının başlıca nedenleri arasında yer almaktadır.

Görsel 5. Bitkisel İmge: Karamık (Karamuk)

5. “Karamık Dalını Eğmiş Kenara”

Bitkisel İmge: Karamık (Karamuk)

Karamık dalını eğmiş kenara (ölem kenara ölem kenara)
Yolcular buradan geçmesin diye (ölem oy diye)
Mevlam her güzeli bir denk yaratmış
Yetimler yuvada kalmasın diye

Başındaki puşi benim aldığım (ölem aldığım ölem aldığım)

Daha yırtmadın mı gurban olduğum (ölem olduğum) **(Rep. No: 270)**

“Karamık Dalını Eğmiş Kenara” adlı türkü Malatya/Arguvan yöresine ait olup, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı tarafından derlenmiştir. 270 numaralı repertuvar kaydında yer alan türkü, uşşak makamında ve uzun hava formunda bir eserdir. Farklı coğrafyalarda yetişen karamık çoğunlukla dikenli yapısı ve çalılık formuyla bilinir. “Karamuk (*Berberis vulgaris*, Kadıntuzluğu, Çobantuzluğu, Kızamık, Diken Üzüümü), Erzincan’da doğal olarak yetişen, meyveleri yörede meyve suyu, reçel, marmelat ve çay olarak tüketilebilen; taze yaprakları ekşi mayhoş tada sahip yabani bir bitkidir. Kökleri de demlenerek çay olarak tüketilmektedir” (Arslaner vd., 2016: 826). Türküde geçen karamık ifadesi için repertükül adlı sitede; bir çeşit ot, dağ yemişi, böğürtlen gibi bir tanım yapılmıştır. (Url 6)

Malatya yöresine ait Karamık Dalını Eğmiş Kenara adlı türkünün sözlerinde geçen bu ifade, bitkilerin yalnızca çevresel betimleme unsuru olarak değil, ayrıca sembolik anlamlar barındırdığını açıkça ortaya koymaktadır. Karamık halk kültüründe dikenli yapısıyla genellikle ulaşılması güç, korunmaya alınmış zahmetli bir süreci temsil eder. Bu bağlamda karamık dalının kenara eğilmesi hem sevgiliye ulaşmanın önündeki engellere hem de içe kapanmış duygusal dünyaya işaret eder ve bu bağlamda karamık bir sınır çizgisi gibi kullanılmıştır. Karamık’ın aynı zamanda dikenli

yapısıyla; acı, sabır ve dayanıklılığa da işaret ettiği de düşünülmektedir. Ayrıca yöresel telaffuzu da bu sembolün halk kültüründeki yerini güçlendirmektedir. Yöreye uygun söyleniş tarzıyla da sözlü kültürün dili yaşatma işlevine katkı sunar. Bazı bölgelerde ve türkünün notasının alt kısmında karamık ve böğürtlenin aynı anlama geldiği görülmektedir. Bu nedenle böğürtlen, halk kültüründe de yer edinmiş; özellikle halk şiirinde ve sözlü anlatım geleneğinde, renginden ve şeklinden dolayı sevgilinin dudağına benzetilmiştir (Gülendam, 2008: 476).

Görsel 6. Bitkisel İmge: Keten Tohumu (Zarek/Zeyrek)

6. “Elifin Kınasın Çamur Ettiler”

Bitkisel İmge: Zarek/ Zeyrek (Keten Tohumu)

Elif'in kınasın çamur ettiler
Gözünün sürmesin (anam) kömür ettiler
Burçak tarlasına gelin ettiler

Ne yaman zorumuş (anam) burçak yolması
Burçak tarlasına (anam) gelin olması

Eğme gelin eğme her işler biter
Haftanın başına (anam) zarek de yeter
Burçağın dikenini elime batar **(Rep. No: 2715)**

“Elifin Kınasın Çamur Ettiler” adlı türkü Kırıkkale/Keskin yöresine ait olup, Ankara Devlet Konservatuarı tarafından derlenmiştir. Türkü İsmet Akyol tarafından notaya alınmış olup kaynak kişisi Salman Çoker'dir. Türkünün makamsal dizisi hüseyini, usûlü ise 4/4'tür. “Halk arasında zeyrek otu da denen keten bitkisi, ılıman ve tropikal bölgelerde doğal olarak yetişen, ya da kültürü yapılan bir değerli bir bitkidir. (Url 7) “Keten tohumu sadece temel beslenme aracı değil aynı

zamanda sağlık üzerinde faydalı etkileri bulunan madde olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yönüyle ele alındığında sağlığa yararlı önemli bileşikler içeren bir kaynak olarak görülmektedir (İşleroğlu, Yıldırım ve Yıldırım, 2005:23). Halk kültürü içerisinde birbirinden farklı maksatla kullanılan keten tohumu, kimi zaman koruyucu ya da şifa verici özelliklerinin yanında, büyü ve tılsım uygulamalarında da yer bulmuştur. Öyle ki “Ailenin iç huzurunu bozmak amacıyla keten tohumu kullanılmak suretiyle yapılan büyüden yararlanılmıştır” (Samur, 2024: 21). TRT Türk halk müziği repertuvarında ise 2715 sıra numarasıyla yer alan bu türküde geçen *zarek* veya *zeyrek* kelimesi, yöresel bir deyiş olarak keten tohumu anlamında kullanılmaktadır. Zarek, türküde sıradan bir tarım ürünü olmanın ötesinde, çalışma hayatının zorluğunu ve kırsal yaşamın gerçekliğini dile getirmiştir. Haftanın başına zarek de yeter ifadesi toplumsal üretimdeki emeği ve bu emeğin sürekliliğini vurgular. Zarek bu yönüyle bitki olmanın ötesinde yılın erken döneminde ekilen zahmeti yüksek bir ürün olarak sosyal yükümlülük ve çile sembolüne dönüşür. Böylelikle, bitkisel sembollerin halk anlatılarında toplumsal hayatı ve gündelik rolleri nasıl ifade ettiğine dair anlamlı bir örnek sunar.

Görsel 7. Bitkisel İmge: Üzerlik (Yüzerlik)

7. “Bir Tel Çektim Mardin’den”

Bitkisel İmge: Üzerlik/Yüzerlik

Dama seriyor hedik

Saçları belik belik (le le le Sabiha)

Üzerlik yaktrayım

Gelmesin sana kemlik (le le le Sabiha) (Rep. No: 3399)

“Bir Tel Çektim Mardin’den” adlı türkü Mardin yöresine ait olup, İzzet Altınmeşe tarafından derlenmiştir. Türkü İhsan Öztürk tarafından notaya alınmış ve kaynak ise Yöre Ekibi ’dir.

Türkünün makamsal dizisi hüseyini, usûlü ise 10/8'dir. Anadolu sınırları içerisinde adına sıklıkla rastladığımız üzerlik otu işlevleri, kullanım alanları ve yöntemleri bakımından farklı bölgelerde benzerlik göstermektedir. “*Sedef otugiller familyasından olan üzerlik, yabani sedef otu, harmal, harmel, nazar otu, Peganum Harmala, African rue, Peganum gibi isimlerle bilinen çok yıllık otsu bir bitkidir*” (Şahin, 2012: 3). Üzerlik, Türk toplumunda günlük yaşamdan geleneksel tıp uygulamalarına, halk inançlarından nazar ve hastalıkla mücadeleyle, halk hekimliği ve tütsü uygulamalarından; tekerleme, mâni, bilmece gibi sözlü kültür unsurlarına kadar geniş bir yelpazede yer edinmiş, edebiyat, halk oyunları sanat ve estetik anlayışıyla da bütünleşerek halkın kültürel hafızasında güçlü bir simge haline gelmiştir. Öyle ki “*Üzerlik, hemen hemen bütün Türk dünyası sözlü edebiyatında ortak bir folklorik malzeme olarak yer almıştır*” (Emeksiz, 1998: 241). Anadolu'nun çeşitli yörelerine ait türkülerde de yansıyan üzerlik, söz konusu bu türküde de belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Aşk-sevda temasının ele alındığı türküde geçen “Üzerlik yaktırayım, gelmesin sana kemlik” dizesi üzerlik otunun koruyucu ve arındırıcı işlevine yapılan bir göndermedir. Türk toplumunda halk arasında kötü enerjiden, nazardan ve uğursuzluklardan korunmak amacıyla tütsü şeklinde yakılan üzerlik, türkü sözleri içerisinde manevi bir savunma aracı olarak betimlenmiştir. Üzerlik otunun bu türküdeki kullanımı, halkın doğayla kurduğu bağ çerçevesinde bazı bitkilere mistik ve işlevsel roller yüklediğini göstermektedir. Ayrıca, diğer türkü örneklerinde olduğu gibi üzerliğin yalnızca metin içinde değil, *Bahçalarda Üzerlik (Isparta)* ve *Bahçelerde Üzerlik (Balıkesir)* adlı türkülerde olduğu gibi doğrudan başlıkta da yer aldığı görülmektedir. Bitkinin maddi ve manevi şifa özellikleriyle ilgili Özdemir ve Bulut'un çalışmasındaki şu ifadeler önem arz etmektedir: “*Oysa bu kültürün devamının sağlanması, üzerlik kullanımının sürdürülmesi gerek alternatif tıp gerek psikolojik bakımdan önem taşımaktadır. Gelinlerin çeyizlerinde olmazsa olmaz unsur olarak yer alan ve genellikle kapı arkasına veya nazara iyi geldiği için duvarın bir bölümüne asılan üzerliğin Anadolu Kültürü'nde korunması büyük önem taşımaktadır. Çünkü türkülere konu olmuş bu bitkinin kullanımının da sürdürülmesi hem ekolojik bir sorumluluk, ayrıca estetik, felsefi ve ekonomik açıdan da önemlidir*” (Özdemir ve Bulut, 2011: 97).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma TRT Türk Halk Müziği repertuvarında az sıklıkta yer alan bitkisel sembollerin, sözlü kültür bağlamında nasıl ifade edildiğini, bilhassa kültürel hafızaya ne denli katkı sunduğunu ortaya

koymayı hedeflemiştir. Tahlil edilen uzun hava ve kırık hava formundaki türküler melodik yapılarının yanı sıra barındırdıkları imgesel anlamlar bağlamında halkın duygu dünyasına, yaşam tarzına ve çevresiyle kurduğu ilişkiye dair derin ve anlamlı ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda bitkisel imgelerin güçlü anlatım araçları olarak da karşımıza çıktığı görülmektedir. Analizi yapılan örneklerde görüldüğü üzere, *aluç*, *karamık* (*karamuk*), *gonnara*, üzerlik gibi birbirinden farklı bitkilerin coğrafyanın bitki örtüsü özelliklerini yansıtmalarının yanı sıra yöre halkının doğal yaşamla kurduğu bağı da ortaya koymaktadır. Bu türküler kimi zaman yalnızlığı, kimi zaman kokusu ve tadıyla hatıra ve özlemi çağırıştırır. Türküler bu çerçevede Türk halk müziğindeki estetik algı ve olgunun ötesinde kültürel misyon üstlenirler.

Bu çalışma türkülerde geçen bitkilerin yerel adlarla anılması-örneğin badem yerine payam gibi karşılıkların kullanılması- sözlü kültürün canlı yöresel özellikleri barındıran kimlik taşıyıcı yönünü de gözler önüne sermektedir. Söz konusu bu durum türkü sözlerinin mekân ve aidiyet aktarımında önemli bir unsur olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu sebeple çalışmanın sınırlarını aşması ve alana katkı sağlaması bakımından farklı yörelerdeki türkülerin saha çalışmaları kapsamında derlenerek bitkisel semboller bağlamında karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi elzemdir. Böylelikle bitkisel sembollerin taşıdığı anlam alanları arasındaki bölgesel farklılıklar daha net bir şekilde görülebilir. Müzikoloji, etnobotanik, halk edebiyatı, kültürel antropoloji gibi alanlarla ortak çalışmalara gidilmeli ve aralarındaki bağ daha fazla vurgulanmalıdır. Eğitim kurumlarında ilgili müfredat çerçevesinde halk müziği ve sözlü kültür derslerinde yerel sembollerle ifade becerisi işlenerek öğrencilerin kültürel kimlik ve doğa bilinci geliştirmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akın, B. (2020). *Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Müziğin İşlevselliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme** Millî Folklor, 2020, Yıl 32, Cilt 16, Sayı 127.
- Arıkan, R. (2021). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Arslaner, A., Çakır, Ö. & Çakıroğlu, K. (2016). *Karamuklu Dondurma/ Ice- cream with karamuk*. In Uluslararası Erzincan Sempozyumu. 28 Eylül-1 Ekim 2016, Erzincan, Türkiye.
- Arslantaş, H. (2020). *Kırıkhan (Hatay) Yöresinin Etnobotanik Özellikleri* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa). Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bulut, i & Özdemir F. (2011) *Anadolu'nun Önemli Bir Kültür Coğrafyası Unsuru: Üzerlik Otu* Standard Ekonomik ve Teknik Dergisi, Sayı 590, sayfa: 93–97

- Çam, E. (2020). *Hıdırellez Geleneğindeki Cadı İnancı: Balkanlar ve Anadolu Örneği*. Balkanlarda Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları, 2(1), 25-38.
- Dikmen, M., & Terkin, T. (2022). *Türkülerde Beddua: TRT Halk Müziği Repertuvarı Örneği*. Turkish Academic Research Review, 7(3), 731-761. <https://doi.org/10.30622/tarr.1160775>
- Emeksiz, A. (2012). *Türk halk kültüründe üzerlik*. Journal of Turkish Language and Literature, 28, 229-242.
- Emnalar, A (1998). *Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Güven, M. (2009) *Türküler Dile Geldi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Hacısüleymanoğlu, G.E. (2024). *Türkülerdeki Söz Varlığının Kültürel Motiflerle Değerlendirilmesi- Safranbolu Örneği* Cilt: 13 Sayı: 5, 2160 - 2179, 31.12.2024.
- İşler, D., & Hayırlı, O., (2017). *Kültürel Antropoloji: Temel Kavramlar*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İşleroğlu, H., Yıldırım, Z. & Yıldırım, M. (2005). *Fonksiyonel bir gıda olarak keten tohumu*. GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 22(2), 23-30.
- Kırçıl, Z. N. (2019). *Hititlerde mitoloji ve ritüel*. In Uluslararası Mitoloji Sempozyumu/ International Symposium on Mythology (2-5 May 2019, Ardahan).
- Kundakcı, M. (2019). *Kırgız Şiirinde 'Akan Su' Akımı ile Yapılan Tabiat Güzellemesinin Çağrışımları Üzerine (Ceñicok Kökö Uulu, Togolok Moldo ve Barpı Alıkulov'un Şiirleri Örneğinde)*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi (42), 187-218. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.557352>
- Okuşluk, Ş. (2011): *Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri* Cyprus İnternational Universty Folklor/Edebiyat, Cilt:17, Sayı:66, 2011/2
- Özkan, H. İsmail, (2000), *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, (6. Baskı), İstanbul, Ötüken Neşriyat
- Recepoglu, E., & Çınar, H. (2024). *İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okul Stresi ve Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Alınması Gereken Tedbirler*. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 44(2), 1349-1384. <https://doi.org/10.17152/gefad.1311532>
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). *Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi*. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4(1), 227-250. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Samur, Ş. (2024). *Türk kültüründe büyü yapılan otlar: Sivas Örneği*. Kültür Araştırmaları Dergisi, 22, 16-30.
- Tan, N. (1995). *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler*. Yayılım Matbaası, İstanbul.

Türkmen, F. (2012). *Türk kültüründe tarihi gelişim içinde hayvan ve bitkilerin “ölçü birimi” olarak kullanılması hakkında*, Millî folklor, 2012, yıl 24, sayı 95.

Uludağ, E. & İlgar, K. (2024). *Bilecik Türkülerinin Müzikal ve Edebi Açıdan İncelenmesi*, Online Journal of Music Sciences, 2024, 9(2), 647-665 <https://doi.org/10.31811/ojomus.1569048>.

Yahya Kaçar, G. (2009). *Türk Musikisi Rehberi*, Ankara; Maya Akademi Yayınları.

Yahya Kaçar, G. (2010). *Bektaşî Nefeslerindeki Melodik ve Ritmik Özellikler* Year 2010, Issue: 55, 219- 238, 28.01.2013

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.

Web Kaynakları

Akakçe. (t.y.). *Keten tohumu 250 g fiyatı*. (Erişim adresi: <https://www.akakce.com/bitkisel-tohum/en-ucuz-keten-tohumu-250-g-fiyati,2014908790.html>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Bereket Natural. (t.y.). *Üzerlik otu*. (Erişim adresi: <https://bereketnatural.com/products/uzerli%CC%87k-otu>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Eski Tadında. (t.y.). *Isırgan otu nedir? Faydaları nelerdir?* (Erişim adresi: <https://www.eskitadinda.com/isirgan-otu-nedir-faydolari-nelerdir-514-c>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Evrin Ağacı. (t.y.). *Paliurus spina-christi*. (Erişim adresi: <https://evrimagaci.org/tur/paliurus-spinachristi-1972>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Google. (t.y.). *Karanfil (görsel arama sonucu)*. (Erişim adresi: https://www.google.com/search?sca_esv=5929ed78970700e3&q=karanfil), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Google. (t.y.). *Keten tohumu (Latince adı araması)*. (Erişim adresi: https://www.google.com/search?sa=X&sca_esv=fe03dc12a99e2005&q=keten+tohumu+zeyrek+%22latince%22+ad%C4%B1), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Instagram. (2018, 1 Ekim). *[Paylaşım]*. (Erişim adresi: <https://www.instagram.com/p/BoR6ZhllVSl/>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Kıbrıs Manşet. (2023). *Şirinevlerde Pazar günü Gonnara Festivali var*. (Erişim adresi: <https://www.kibrismanset.com/sirinevlerde-pazar-gunu-gonnara-festivali-var>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Memorial Sağlık. (t.y.). *Isırgan otu faydaları*. (Erişim adresi: <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/isirgan-otu-faydolari>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Memorial Sağlık. (t.y.). *Karanfil faydaları*. (Erişim adresi: <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/karanfil-faydalari>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Milliyet. (2018, 20 Temmuz). *Karamuk bitkisinin faydaları*. (Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/karamuk-bitkisinin-faydalari-2658380>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Repertukul. (t.y.). *[Web sitesi]*. (Erişim adresi: <https://www.repertukul.com>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

Yemek.com. (t.y.). *Alıç nedir, faydaları nelerdir?* (Erişim adresi: <https://yemek.com/alic-nedir-faydalari>), (Erişim tarihi: 09.09.2025).

url 1: <https://www.repertukul.com>

url 2: <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/isirgan-otu-faydalari>

url 3: <https://www.repertukul.com/ovalarda-gonnara-3369>

url 4: <https://www.detaykibris.com/yaslilik-geciktiren-mucize-gonnara-30394h.htm>

url5: https://nemacicek.com/karanfil-cicegi-anlamidanthusdh dyk4yk3k2aq85bcysfachditep_pa

url 6: <https://www.repertukul.com/karamik-dalini-egmis-kenara-270>

url 7: <https://egedensaglik.olgunsoy.com/blog/detay/zeyrek-otu>

EXTENDED ABSTRACT

Turkish folk music is a treasure trove of vocal culture that has been filtered down through the centuries as a product of the people's feelings and thoughts, reflecting the values of the people. Turkish folk music, which is not only characterized by its melodic and rhythmic structures but also by its verbal content, is one of the cultural elements that express the values lived by the people in their most natural form. Undoubtedly, the most important element embodying the cultural characteristics of a region is folk songs, which are part of oral cultural elements. In this type of music, nature is more than just a theme; it is life itself. Folk songs, which take root like plants, are integrated into the cycle of nature. This study on Turkish folk songs and their symbolic meanings has laid the groundwork for new assessments of the plants mentioned in the songs, based on existing information. When Turkish folk music terminology is considered, it is seen that most of the terms used in folk songs are often unknown to the public, and regional characteristics are not clearly understood. This situation sometimes gives the impression that folk music has been neglected, and sometimes that it is not a discipline worthy of research. Plants have frequently been

the subject of folk songs, sometimes as a depiction of beauty, sometimes as a reflection of nature, and sometimes as a cultural symbol in line with their intended uses. This situation has complicated studies on Turkish folk music and has also made it difficult to understand the coherence of meaning in the verbal texts. In this context, the aim is to explain both how these plants, which are rarely used in different regions, are referred to in those regions and the imagery used in their transmission to cultural memory. The names used for plant species in folk songs in different regions clearly demonstrate the close relationship between the people and these plants. The people of Anatolia are well acquainted with these plants, which they use as medicine, consume as daily food, and incorporate into their daily lives for their scent and various functions, and they give them special names. This study aims to examine the representation of plant symbols in the Turkish folk music repertoire from a scientific perspective and to reveal the connection between these symbols and cultural memory. Little-known plants such as Gonnara, Kelem, Karamık, Isırgan, Kiren, Kişniş, and Aluç were analyzed in terms of their representation in oral culture. The main objective of the study is to reveal the symbolic aspects of these rarely used plants in the context of cultural identity. The songs examined reveal the emotional and social roles of botanical symbols in song lyrics. The study also aims to examine the context in which botanical imagery acquires meaning in folk songs, addressing the interaction between nature, humans, and culture. Another aspect of the study is its importance in preserving traditional values and folk culture and passing them on to future generations. This study, which employs qualitative research methods, utilizes content analysis and document analysis as research techniques. Archive and literature review methods were used to obtain the data used in the data collection phase of the research. The universe of the study is the Turkish folk music repertoire, while the sample consists of folk songs that reflect different dialects and speech characteristics and are regionally named broken air and long air forms that are rarely used in folk songs. The findings section of the study presents a table listing the modal sequences, regions, styles, regional names, and repertoire numbers of plants suitable for regional use in folk songs selected from different provinces. This table is more than just a catalog; it is also a symbol reflecting the cultural fabric of the region in terms of its accurate recognition. The other findings section of the research reveals the emotional, cultural, and social values that these botanical images represent in folk music and culture, as well as the common aspects of these representations. As a result, when the names given to plants and their uses are considered in terms of cultural representation, it is seen that these less popular plants have not been sufficiently researched. The

study reveals how botanical images that appear infrequently in the TRT Turkish folk music repertoire are expressed in the context of oral culture and what contribution they make to cultural memory. The correct interpretation of traditional codes and their examination in terms of regional dialect characteristics and usage patterns will make important contributions to both ethnobotany and folklore. The names of plants mentioned in folk songs belonging to a region also provide insight into that region's vegetation and climate. Plant symbols also emerge as powerful narrative tools. The contribution of such studies to the field is also highly significant in terms of facilitating interaction between different disciplines.